

UVID U NEKA GLEDIŠTA PODUZETNIŠTVA U ŠUMARSTVU EUROPE

INSIGHT INTO SOME ASPECTS OF ENTREPRENEURSHIP IN THE EUROPEAN FORESTRY

Mario ŠPORČIĆ*

SAŽETAK: U članku su prikazane značajke poduzetništva u izvođenju šumskih radova u Europi. Pregledi, načinjeni na temelju pretraživanja dostupnih izvora, obuhvatili su: karakteristike poduzetnika i njihovih udruženja, programe uvježbavanja i izobrazbe, stanje sigurnosti i zaštite zdravlja, utjecaj certifikacije šuma na poduzetništvo te uvjete i ograničenja u pružanju usluga u šumarstvu. Uvid u navedena gledišta poduzetništva prinos je poznavanju stanja izvođenja šumskih radova u Europi. Izdvojeni modeli i iskustva pozitivni su primjeri u promišljanju uloge i značaja davatelja šumarskih usluga te unapređenja poduzetništva u šumarstvu. U raspravi se argumentira potreba obuhvatnijih istraživanja poduzetništva i u hrvatskom šumarstvu.

Glavne riječi: šumarstvo, izvođenje šumskih radova, poduzetništvo, Europa

UVOD – Introduction

Od 1970-ih godina šumarstvo cijele Europe prošlo je kroz radikalne strukturalne promjene kojima je prethodilo širenje napredne mehanizacije i odvajanje sporednih, odnosno pratećih djelatnosti od glavnih (tzv. *outsourcing*) šumskih radova. Takav način poslovanja postao je uobičajen u sve više poduzeća i zemalja. To je rezultiralo dramatičnim padom broja izravno zaposlenih šumskih radnika i pojavljivanjem poduzeća za pružanje usluga u šumarstvu. Brzi prijelaz na *outsourcing* u mnogim je slučajevima značio da su mjere osiguranja prihvatljivih radnih uvjeta i sigurnosnih standarda izostale.

U zadnjih 10–15 godina provedena su brojna istraživanja i rasprave o pružanju usluga u šumarstvu. Zajednički odbor FAO/ECE/ILO-a organizirao je seminar o davateljima šumarskih usluga u Loubièresu, (Francuska 1988.); u Oregonu seminar pod naslovom 'Budućnost radne snage u šumarstvu' (SAD 1992.); o uvježbavanju izvođača šumskih radova u La Bastideu, (Francuska 1998.); te seminar 'Partnerstvo u šumarstvu' u Brüsselu, (Belgija 2002.). ILO je 1996. proveo i objavio primjerne studije, a davatelji šumar-

skih usluga obuhvaćeni su u Kodeksu o sigurnosti i zdravlju pri šumskom radu (1998). Na trećoj Ministarskoj konferenciji o zaštiti šuma u Europi (Lisabon 1998) skrenuta je pozornost na situaciju ugovaranja radova u šumarstvu te je usvojena rezolucija o socijalnim gledištima održivoga gospodarenja šumama.

Usprkos nastojanjima da se u okviru takve vrste poduzetništva u šumarstvu osiguraju uvjeti za stručno, kvalitetno, sigurno i ekonomski uspješno obavljanje šumskih radova, očekivani rezultati najvećim dijelom do sada nisu ostvareni. Nedostatak investicija u opremu i osposobljavanje, upitna stručna razina izvođača radova, niska razina sigurnosti, upitna djelotvornost zaštite zdravlja radnika, nedjelotvorna inspekcija rada i dr. slabe su strane ugovornoga rada u šumarstvu. Istovremeno, uslužni su izvođači šumskih radova pri ispunjavanju postavljenih zadaća suočeni sa sljedećim problemima:

- Očekuje se da budu produktivni, dobro opremljeni i ekološki osviješteni usprkos nelojalnoj konkurenciji, rada na crno i *dumping*¹ cijena.

* Mr. sc. Mario Šporčić, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

¹ Dumping (engl.) – prodaja robe i usluga na (inozemnom) tržištu po niskim cijenama (radi konkurencije i osvajanja tržišta)

- Moraju biti i tehnički vješti i posjedovati poslovna znanja, iako sustavi uvježbavanja i izobrazbe nisu prilagođeni njihovim potrebama.
- Trebali bi pružati atraktivna, stabilna radna mjesta, iako količina posla fluktuirala, a ugovori su kratkoročni.
- Uzevši u obzir nedostatak ekonomske neovisnosti o šumskim upravama/poduzećima koja dodjeljuju posao, nejasno je trebaju li sebe smatrati poslodavcima ili posloprimcima.

Imajući u vidu sve veću prisutnost uslužnih izvoditelja i u hrvatskom šumarstvu, smatralo se korisnim domaćoj znanstvenoj i stručnoj javnosti pružiti uvid u neka gledišta poduzetništva, kao nezaobilaznog čimbenika u šumarstvu Europe. Rezultati istraživanja trebali bi pridonijeti promišljanju uloge i značaja koje uslužni izvoditelji imaju u suvremenom gospodarenju šumama, kao i problema koji su pritom prisutni.

POLOŽAJ I ULOGA IZVODITELJA ŠUMSKIH RADOVA Position and role of forest contractors

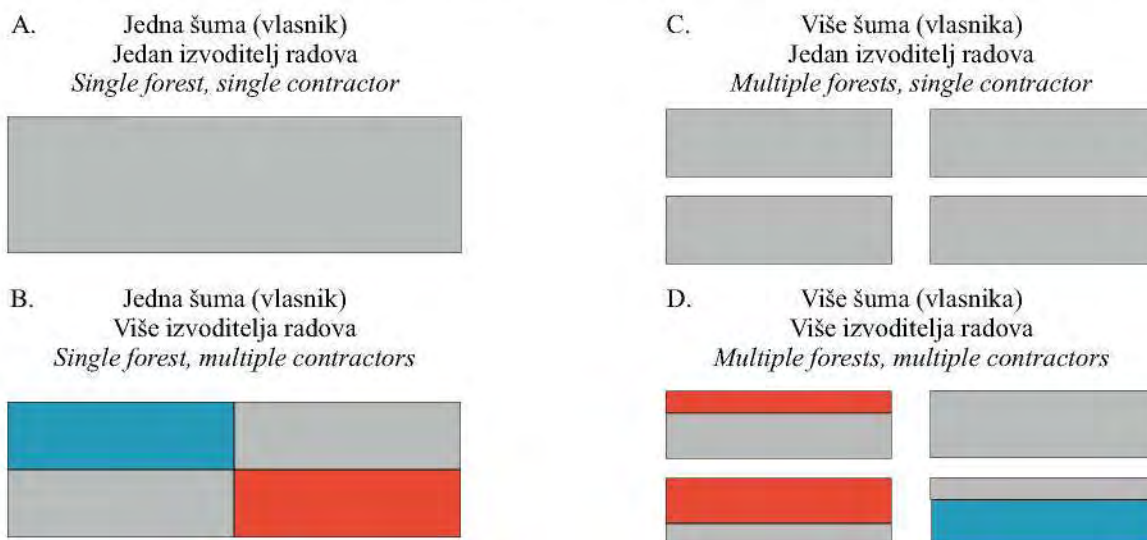
Uslužni izvoditelji šumskih radova u Europi rade u nizu različitih šuma, prema veličini, postanku, sastavu vrsta drveća i dr. Rade pod različitim zakonskim, poslovnim, ugovornim i socijalnim uvjetima. Za vlasnike ili korisnike šuma obavljaju značajan dio šumskih radova, a poslovi koje izvode kreću se od ugovorene sječe pojedinačnog stabla do cjelovitih opsežnih radova. Neki od izvoditelja imaju gotovo potpunu odgovornost za šume u kojima rade, dok drugi jednostavno obavljaju sječu gdje je potrebno i zatim mijenjaju posao (poslodavca). Neki kupuju drvo na panju i odgovorni su za njegovu prodaju, drugi samo obavljaju sječu za naručitelja radova i nikada se ne uključuju u trgovanje drvom.

Povezano s navedenim Gray i dr. (2002) izdvajaju

Literaturno dostupni izvori vezani za problematiku izvoditelja šumskih radova obuhvaćaju širok spektar pitanja kao što su: osnovne značajke i oblici organiziranja izvoditelja, karakteristike njihova rada i modeli udruživanja, kvalifikacije i kriteriji za izvoditelje, uvježbavanje i izobrazba, stanje sigurnosti i zaštite zdravlja radnika, utjecaj certifikacije šuma na izvoditelje i dr. Ista su pitanja istražena u ovome radu kojemu je cilj bio prikazati stanje poduzetništva u šumarstvu Europe. Pozitivnim modelima i iskustvima pružile bi se također korisne podloge za razvoj i unapređenje poduzetništva u šumarstvu Hrvatske. Pregled je sačinjen na temelju nalaza pretraživanja online baza podataka *Current Contents*, *ForestScience.info*, *Cab Abstracts*. Pregledane su web stranice značajnih šumarskih institucija (fakulteti, istraživački centri, strukovna udruženja i dr.) te pretraženi dostupni inozemni znanstveni i stručni literaturni izvori.

tri čimbenika o kojima ovisi uloga i položaj izvoditelja šumskih radova. To su:

- **Razina odgovornosti za upravljanje šumama** – neki su izvoditelji odgovorni za mnoge načine upravljanja šumama, što je veći broj aktivnosti za koje su odgovorni to se njihova uloga i utjecaj smatraju značajnijima.
- **Vrsta i veličina organizacije** – izvoditelji s dva, tri ili bez zaposlenika/radnih strojeva nemaju kapacitete za obavljanje radova većeg obujma, stoga je i njihovo značenje manje.
- **Situacije u kojima izvoditelji rade** – ugrubo se dijele na četiri grupe (slika 1).

Slika 1. Moguće situacije u kojima rade izvoditelji šumskih radova (Gray i dr. 2002)
Figure 1 Forest contractors' possible situations (Gray et al. 2002)

Uz različite profile i situacije, izvoditelji šumskih radova danas imaju važnu ulogu u svim oblicima vlasništva i gospodarenja šumama u svijetu. U Hrvatskom šumarstvu najveći korisnik njihovih usluga sječe, privlačenja i prijevoza drva su Hrvatske šume d.o.o. Zagreb. Udio radova koje obavljaju za privatne šumovlasnike znatno je manji, sukladno udjelu privatnih šuma

u ukupnoj šumskoj površini Hrvatske (19 %). Međutim, broj usluga koje u njima pružaju veći je i raznovrsniji od onoga u državnim šumama kojima gospodare "Hrvatske šume" (Šporčić 2003). Ipak, njihova aktivnost uglavnom je ograničena na radove za koje ih angažiraju "Hrvatske šume" kao najveći naručitelj, što bi odgovaralo situaciji B u slici 1.

BROJNOST I OBLICI ORGANIZIRANJA IZVODITELJA ŠUMSKIH RADOVA

Numerosity and organisational forms of forest contractors

Većina organiziranih poduzeća za pružanje šumarskih usluga izgleda relativno homogeno kroz cijelu Europu. Prema Kastenholz (2000) to su tipično mala obiteljska poduzeća koja uz članove obitelji eventualno zapošljavaju jednu ili dvije dodatne osobe. Izvoditelji s dvoznamenkastim brojem zaposlenih javljaju se u

Europi tek iznimno. Prosječan broj radnika po poduzeću uglavnom se kreće od dvije do pet osoba. Izuzetak čini samo Češka. Međutim, u tom slučaju u prikazanom su broju uključena i velika poduzeća drvne i papirne industrije (tablica 1).

Tablica 1. Broj zaposlenika u poduzećima za pružanje usluga u šumarstvu (Kastenholz 2000)
Table 1. Number of employees in organized contractor businesses (Kastenholz 2000)

Zemlja Country	Broj zaposlenika – Number of employees			Ukupno u svim poduzećima Total employment in all enterprises
	min	max	srednji - mean	
Bugarska (BG)	60			240
Švicarska (CH)	1	30	2-3	500
Češka (CZ)	25	800	300	20 000
Njemačka (D)	1	25-40	3-5	590
Danska (DK)	1	15-20	3	150
Francuska (F)	1	30	2-3	2 000
Finska (FIN)	1	50	4	4 500
Velika Britanija (GB)	1	40	8	6 000
Irska (IRL)	1	26	6	600
Lithuania (LT)	3	50	20	700
Luxemburg (L)	3	35	6	-
Latvia (LV)				4 562
Nizozemska (NL)	1	25	5	450
Norveška (N)	1	65	3-4	500
Švedska (S)	1	25	3,5	3 000

Europsko je iskustvo da malim poduzetničkim jedinicama u šumarstvu nedostaje radnika zadovoljavajućih kvalifikacija i opreme. Pri nabavi značajnijih radnih sredstava teškoće naravno postoje u financijskoj

konstrukciji. Da bi se taj problem ublažio, vlade pojedinih država novčano potpomažu poduzeća pri kupnji novih strojeva.

Tablica 2. Oprema uslužnih šumskih poduzeća u njemačkim saveznm državama (Grosse 2000)
Table 2. Equipment of forest contracting enterprises in German Federal States (Grosse 2000)

Savezna država Federal State	Šumska površina Forest area	Primijenjena mehanizacija – Machinery equipment		
		Harvesteri Harvesters	Forvarderi Forwarders	Skideri Skidders
	1000 ha	Broj strojeva / 100 000 ha Number of machinery / 100.000 ha forest area		
Brandenburg	1022	36 / 3,5	100 / 9,8	-
Mecklenburg – Zapadna Pomeranija	496	13 / 2,6	78 / 15,7	106 / 21,3
Saska – Saxony	485	24 / 4,9	33 / 6,8	29 / 5,9
Donja Saska – Lower S.	985	113 / 11,4	300 / 30,4	-

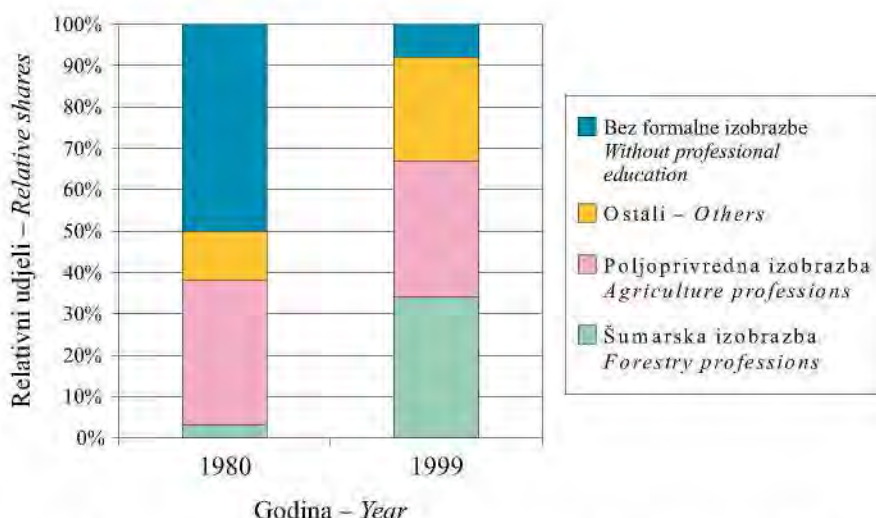
UVJEŽBAVANJE I IZOBRAZBA IZVODITELJA ŠUMSKIH RADOVA

Training and education of forest contractors

Modeli usvajanja i unapređenja osnovnih vještina šumskoga rada kreću se od kratkih tečajeva do potpuno razvijenih formalnih programa za profesionalno uvježbavanje. Sjeverna Europa i zemlje njemačkog govornog područja imaju formalnu stručnu izobrazbu šumskih radnika. No, čak i u tim zemljama vještine izvoditelja šumskih radova i njihovih zaposlenika nisu zadovoljavajuće (Kastenholz 2000). Značajna je zato potražnja za edukacijom (slika 2). Strukovna udruženja pritom često imaju važnu ulogu, omogućavajući osposobljavanje bez dužeg izostanka s posla. Primjer su mobilni tečajevi npr. u Francuskoj i Švicarskoj gdje

radnici mogu trenirati na svojim radnim mjestima. Cilj takvoga osposobljavanja rijetko je postizanje formalnih kvalifikacija, već ponajprije stjecanje vještina.

U Velikoj Britaniji pravilnik određuje da svatko tko obavlja šumske radove mora dokazati potrebne vještine. To je dovelo do uvođenja certifikata vještine za šumske radnike. Tečajeve i ispite kojima se stječe certifikat organizira udruženje uslužnika u uskoj suradnji sa Šumskom upravom i Odborom za sigurnost i osposobljavanje u šumarstvu.

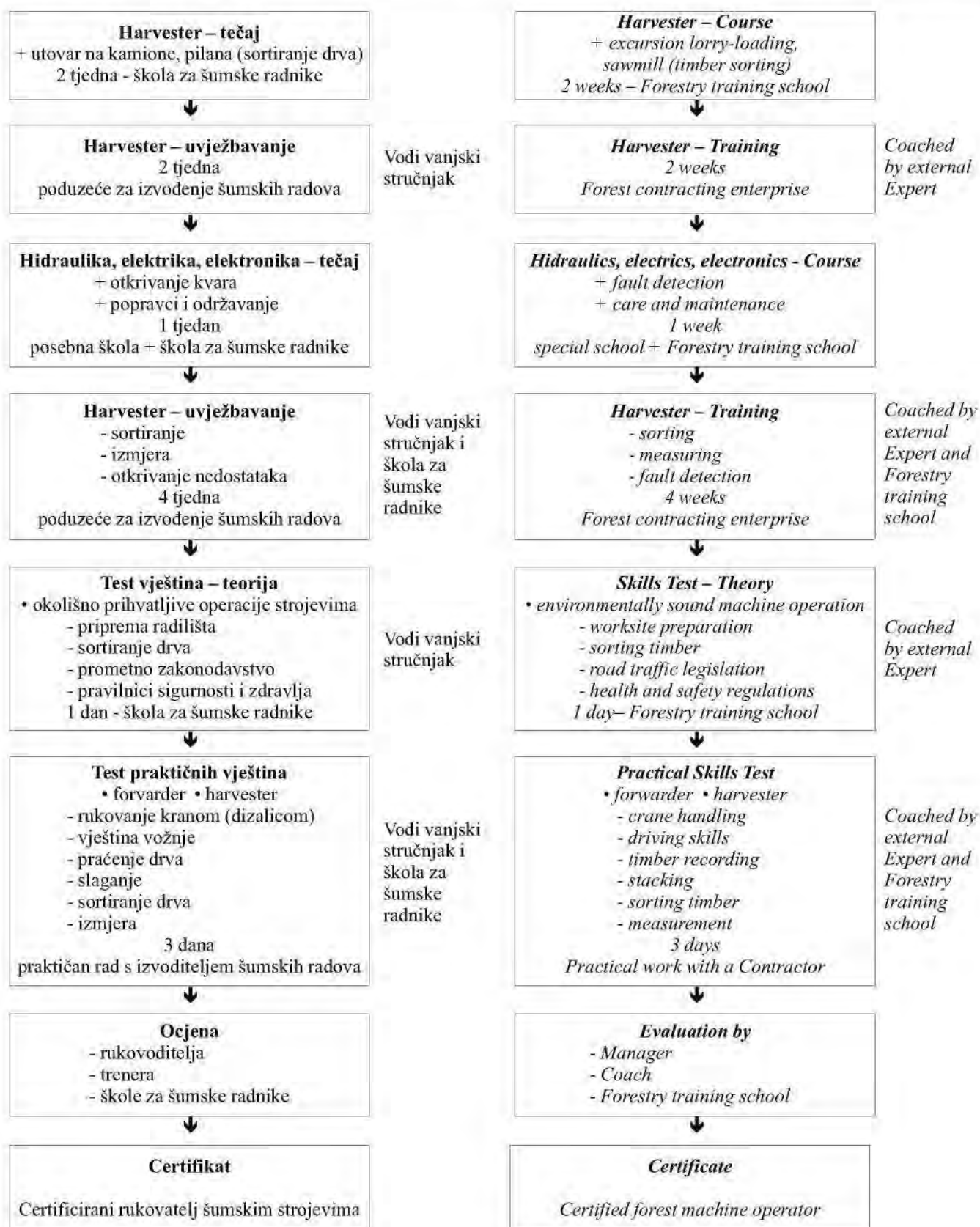
Slika 2. Profesionalne kvalifikacije u poduzećima za pružanje šumarskih usluga Donje Saske (Geske 2000)

Figure 2 Professional qualification in forest contracting enterprises in Lower Saxony (Geske 2000)

U slučaju Donje Saske u Njemačkoj udruženje uslužnika i škola za šumske radnike Državne šumarske službe razvili su nacrt modela za formalnu profesiju "šumarski uslužnik". Također su ustanovljeni programi osposobljavanja rukovatelja strojeva koji odgovara-

ju potrebama izvoditelja šumskih radova. U 16 tjedana polaznici (šumski radnici i dr.) prolaze program koji se sastoji od teorije i prakse. Slika 3 prikazuje shemu programa na primjeru osposobljavanja za rukovanje forvarderom i harvesterom.

Slika 3. Shema tečaja osposobljavanja rukovatelja strojevima – Model Donje Saske (Geske 2000)
 Figure 3 Scheme for the machine operator training course – Lower Saxony model (Geske 2000)

U Švedskoj je SkogForsk² razvio sustav koji izvođitelje šumskih radova obrazuje u više učinkovitih tehnika i poslovnih znanja. Razvijeni model, jednostavno nazvan "The Tool" (alat, oruđe, sredstvo), zapravo je sustav upravljanja kvalitetom koji postavlja niz pitanja kako bi izvođitelji utvrdili što trebaju učiniti da bi unaprijedili svoj posao. "The Tool" vodi ka dobivanju oznake "Švedska kvaliteta". Pritom izvođitelj mora zadovoljiti više kvalitetnih kriterija, uključujući orijentaciju prema klijentu, dugoročno razmišljanje, razvoj vještina i proizvodnje, rukovođenje, skrb za zaposlenike, zadovoljstvo klijenata i dr.

U hrvatskim relacijama začetke sličnih nastojanja nalazimo u projektima Zavoda za organizaciju i ekonomiku šumarstva Šumarskog fakulteta u Zagrebu gdje je krajem 1999. započet program ocjenjivanja radne tehnike šumskih radnika kao poticaj sustavnome unapre-

denju kvalitete i učinkovitosti šumskoga rada. Na temelju prvih istraživanja predloženi su konkretni ciljevi i mogući putevi poboljšanja radne tehnike.

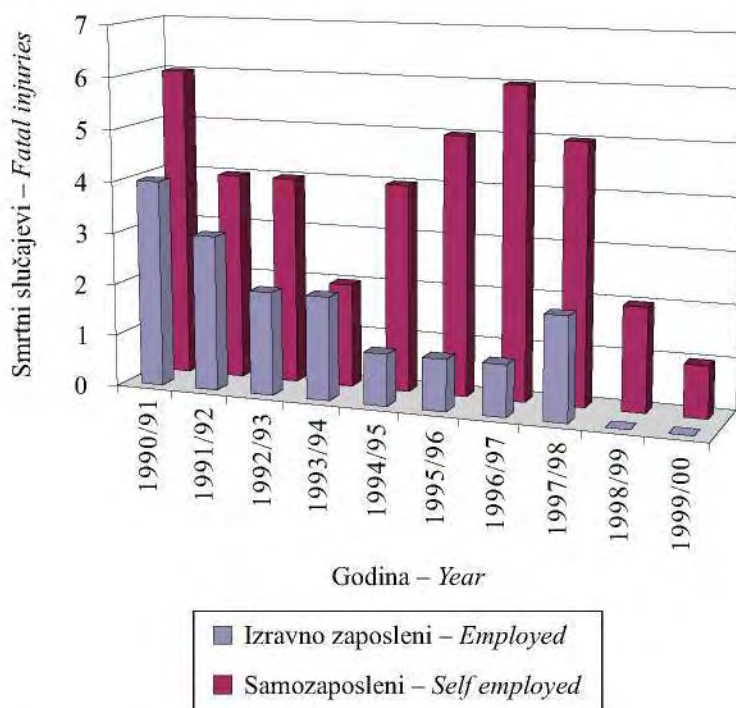
U osposobljavanju izvođitelja šumskih radova europski je trend razviti veća poduzeća koja mogu pružiti širok raspon usluga, od uzgojnih radova, planiranja do sječe i transporta. Da bi se to postiglo, sljedeći predmeti često se smatraju minimalnim zahtjevima koji trebaju biti uključeni u planove i programe osposobljavanja:

- uvježbavanje prve pomoći
- osnove šumarstva i uzgajanja šuma
- zakonska regulativa o šumskom radu i/ili načela i provođenje najboljih rukovodećih praksi
- postupci u poslu s drvom, uključujući financijske analize, pregovaranje, unapređenje imidža profesije, odnosi s javnošću i dr.

SIGURNOST I ZDRAVLJE IZVODITELJA ŠUMSKIH RADOVA Safety and health of forest contractors

Pojavom poduzeća za pružanje usluga pogoršano je i inače nepovoljno stanje sigurnosti i zaštite zdravlja u šumarstvu. Nejasno određene zakonske dužnosti šumarskih poduzetnika i neučinkovitost inspekcije rada vode zanemarivanju osnovnih sigurnosnih standarda. Mala uslužna poduzeća često nisu u mogućnosti finan-

cirati uvježbavanje i razvoj. Zaposleni radnici većinom ne posjeduju potrebne vještine i znanja, što za posljedicu ima povećani rizik od ozljeda. Slika 4 prikazuje brojnost smrtnih slučajeva među izravno zaposlenim i radnicima poduzetnika u šumarstvu Velike Britanije.

Slika 4. Trendovi smrtnih slučajeva šumskih radnika u Velikoj Britaniji (Craig 2000)

Figure 4 Fatal accidents of employed workers and self employed forest in GB (Craig 2000)

² SkogForsk – Swedish forest research institute

U Velikoj je Britaniji uspostava sustava upravljanja zdravljem i sigurnošću povjerena strukovnom udruženju izvoditelja. Definirane su ključne uloge i zadaće u šumskim operacijama te posebice odgovornosti svih uključenih. Postavljeni koncept pritom više polaže na uzajamno slaganje i dogovor o ulogama i odgovornostima, nego na državne zakone i regule za njihovo provođenje.

U Švedskoj se o sigurnosti i zdravlju u šumarskom poduzetništvu raspravlja već više od 10 godina. Znanstveno-istraživački projekti provode se u uskoj suradnji udruženja poduzetnika, Nacionalnog odbora za zaštitu radnika i znanstvenih institucija. Uspostavom novih oblika organizacije rada nastoji se smanjiti opterećenje radnika. To je rezultiralo npr. obogaćivanjem rada strojevima sa zadacima planiranja, nadzora i sl. (Kastenholz 2000).

U Francuskoj je donedavno svatko, bez obzira na prijašnje iskustvo, izobrazbu, financijsku i tehničku

autonomnost, mogao registrirati i pokrenuti posao davanja usluga u šumarstvu. U 2000. godini zabilježena su 22 smrtna slučaja (Dedinger 2002). Novim zakonom, od 2001. godine, davateljima šumarskih usluga postavljeni su u izvođenju radova isti uvjeti kao i šumskim poduzećima. Bez obzira na njihov pravni status odgovorni su za sigurnost i zaštitu zdravlja na radilištu i za odgovarajuće kvalifikacije njihovih zaposlenika.

U hrvatskom se šumarstvu svake godine događa prosječno 625 ozljeda na radu i tri smrtna slučaja (Šporčić, Sabo 2002). Međutim, stvarni broj ozljeda obuhvaća još i ozljede među davateljima šumarskih usluga te određen broj lakših ozljeda koje se ne prijavljuju. Naime, o ozljedama uslužnih izvoditelja ne postoje objedinjeni podaci. "Hrvatske šume" ne evidentiraju te ozljede, niti je pri ugovaranju radova razina sigurnosti i zaštite zdravlja radnika vrijednosni kriterij za odlučivanje o najpovoljnijem ponuđaču.

IZVODITELJI ŠUMSKIH RADOVA I CERTIFIKACIJA ŠUMA Contractors and forest certification

Jedno od čestih pitanja u vezi s ugovornim izvoditeljima šumskih radova i certifikacije šuma je: da li uslužni izvoditelji moraju ispunjavati jednake uvjete kao i izravno zaposleni radnici? Odgovor prema Nussbaumu (2002) glasi da uvjeti ne moraju biti jednaki, ali moraju biti usklađeni sa standardom za certifikaciju. Ništa u međunarodnim načelima i kriterijima certifikacije³, niti u potvrđenim nacionalnim standardima, ne zabranjuje angažiranje ugovornih izvoditelja šumskih radova. Naime, naglasak je na načinu obavljanja pojedinih poslova u šumi, a ne na sustavu (izravni zaposlenici ili ugovorni izvoditelji) koji ih ostvaruje.

Ipak se priznaje da su neki sustavi skloniji pogreškama od drugih. Mnogo je slučajeva u šumarskoj industriji gdje su uvjeti pod kojim rade ugovorni izvoditelji znatno nepovoljniji od onih za izravne zaposlenike (plaće, opći uvjeti zapošljavanja, sigurnost, zdravlje i dr.). Zbog toga je potrebno jasno odrediti koju razinu izvođenja radova ugovorni izvoditelji moraju zadovoljiti da bi certifikacija bila moguća. U mnogim je šu-

mama kvaliteta radova iskorištavanja, aktivnost koju u značajnom obujmu obavljaju ugovorni izvoditelji, najznačajnija u određivanju da li se šumom dobro gospodari. Stoga je uključivanje uslužnih izvoditelja u održivo gospodarenje šumama i njihovu certifikaciju od velike važnosti.

Certifikacija se primjenjuje na određeno šumsko područje te sve aktivnosti, bez obzira tko ih izvodi, moraju ispunjavati zahtjeve standarda. Iako šumska poduzeća nemaju zakonsku obvezu primorati izvoditelje radova na ispunjavanje zakona i zahtjeva standarda, njihova je odgovornost da se u certificiranim šumama poštuje postavljeni standard. Naime, neispunjavanje zahtjeva standarda vodi suspenziji ili oduzimanju certifikata. Isto se događa ako se samo šumsko poduzeće ne pridržava standarda.

Znači, certifikacija šuma je potpuno kompatibilna s angažiranjem ugovornih izvoditelja. Jedini je preduvjet za njih kao i za izravno zaposlene radnike potpuno ispunjavanje zahtjeva standarda certifikacije.

FORMALNI PREDUVJETI ZA USLUŽNO IZVOĐENJE ŠUMSKIH RADOVA Formal preconditions for providing forest services

U većini europskih zemalja zakonski i formalni preduvjeti za izvođenje šumskih radova ne prelaze normalne zahtjeve za bilo koji drugi posao (Kastenholz 2002a). To uključuje prijavljivanje nadležnim tijelima,

zbog oporezivanja i socijalnog osiguranja. Samo u nekoliko zemalja postoje propisi o nužnim kvalifikacijama davatelja usluga u šumarstvu.

³ Od 1999. godine šume se certificiraju prema FSC-programu (Forest Stewardship Council) koji je danas najčešće primjenjivani standard certifikacije šuma, a od proljeća 2000. godine i prema PEFC-programu (Pan European Forest Certification Scheme). Oba programa postavljaju visoke zahtjeve na odnos prema okolišu i kvalitetu šumskog rada.

U Francuskoj izvođači šumskih radova moraju dokazati formalno osposobljavanje ili radno iskustvo u šumarstvu. Za sve je radnike, bez obzira na njihovu ugovornu situaciju, 1985. godine zakonom uveden *status pretpostavljeno stalno zaposlenog*. Potonja odredba odredila je uvjete pod kojima takav status može biti ukinut, omogućavajući radniku da bude priznat kao nezavisni poduzetnik. Ti uvjeti uključuju: registraciju tvrtke, primjereno prijašnje iskustvo ili obuku za rad, te financijsku i tehničku neovisnost. Iako odredba ne uspijeva sasvim utvrditi autentični zakonski status za poduzetnike, ona barem definira ulaznu tražnju, navode Martinić i Krema (1997). Ustanovljene komisije uspješno su djelovale kao filter, odbijajući priznanje nedovoljno kvalificiranim i osposobljenim izvođačima. U dva promatrana departmana prihvaćeno je samo 63 % molbi. Od pristupnika koji su odbijeni, naknadno ih je prihvaćeno samo 30 %.

U Velikoj Britaniji vještine uslužnih izvođača i njihovih zaposlenika moraju biti certificirane prema tzv. *FASTCo* shemi, pri čemu se posebno značenje pridaje propisima o zdravlju i sigurnosti pri radu. Instrumente za certifikaciju razvilo je udruženje izvođača. Za mnoge šumske operacije utvrđene su sheme testiranja, uključujući i certifikaciju za napredne šumske strojeve – harvestere i forvardere. Ispitivanje vještina pokazalo se vrlo korisnim, budući su radnici najčešće samo priučeni poslu na radnom mjestu, navodi Kastenholz (2002b).

U Nizozemskoj je u ranim 1990-im nezadovoljavanjem izvedbom šumskih radova potaknuta inicijativa za definiranjem kriterija koji opisuju ‘dobrog’ izvođača. Uz podršku nacionalnog odbora za šumarstvo donešen je 1997. godine tzv. ‘*Anerkenningsregeling Bosannemers*’. Registracija davatelja usluga kao akreditiranih izvođača šumskih radova zahtijeva pridržavanje pravila ovoga propisa. Izvođači moraju pritom dokazati kvalitetu izvedbe radova prema nizu jasno definiranih kriterija. Iako je registracija dobrovoljna pokazala se kao dobro prihvaćena pomoć pri odabiru izvođača (Kastenholz 2002b).

U nekim se zemljama traži dokaz financijskih kapaciteta za posao davanja usluga u šumarstvu. No, Kasten-

Slika 5. Radove iskorištavanja šuma u značajnom obujmu obavljaju poduzetnici

Figure 5 A significant part of harvesting services is provided by entrepreneurs

tenholz (2002a) smatra da osim certifikata vještina Velike Britanije ne postoje nikakvi formalni preduvjeti koji bi izvođačima priječili obavljanje radova u više europskih zemalja. Glavne su zapreke nedostatak znanja o specifičnim situacijama u drugim europskim zemljama i vrlo slabo poznavanje jezika. Istovremeno, kvalifikacije i standardi izvedbe kao preduvjeti za ugovaranje radova mogli bi uslijed certifikacije šuma vrlo brzo postati jednaki u mnogim europskim zemljama.

UDRUŽENJA DAVATELJA ŠUMARSKIH USLUGA U EUROPI Forestry contractors' associations in europe

Udruženja davatelja usluga u šumarstvu postoje u gotovo svim europskim zemljama. Uglavnom su to mlade asocijacije s niskim stupnjem organizacije i nedostatnim financijskim sredstvima. Većina ih je osnovana 1980-ih ili 1990-ih godina. Mogućnost lobiranja najvažniji je motiv za osnivanje udruženja. Ostali motivi su brojni, no svima je zajednički nazivnik: zastupanje interesa te zaštita od nelojalne konkurencije i is-

podkonkurentnih (*dumping*) cijena. Inicijatori udruživanja primarno su bile grupe šumarskih uslužnika zabrinutih za budućnost njihovih poduzeća. U Francuskoj i Njemačkoj državna su udruženja ustanovljena od postojećih regionalnih. U Nizozemskoj su takvo udruženje izvorno osnovali trgovci drvom (Kastenholz 2000).

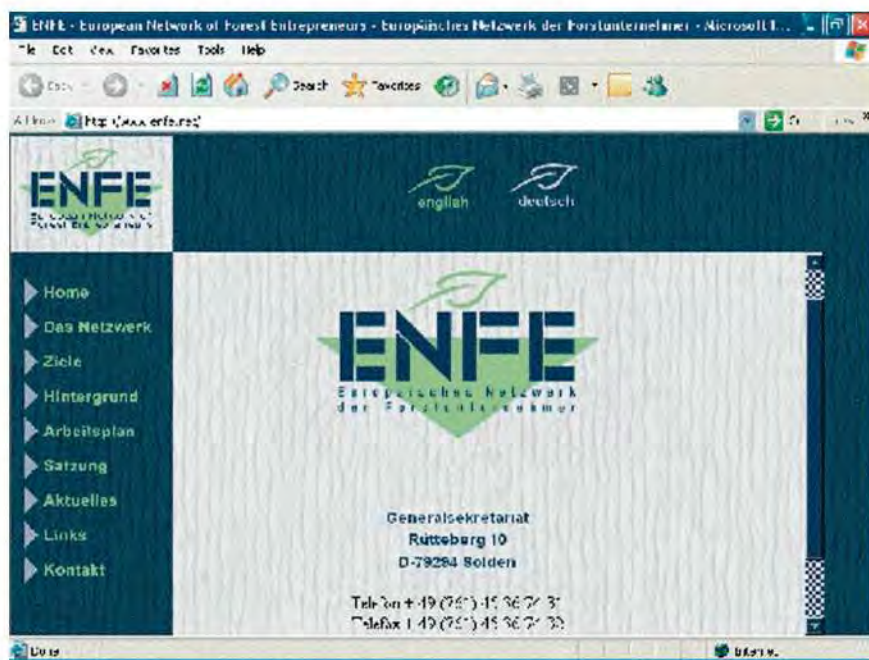
Samo nekoliko asocijacija isključivo predstavlja davatelje šumarskih usluga. U mnogim slučajevima udružena su s drugim bliskim sektorima. Udruženje u Velikoj Britaniji otvoreno je članovima iz svih područja šumarstva, uključujući i šumoposjednike, što je vjerojatno jedinstveni slučaj. Razlog za saveze je najvjerojatnije preklapanje s drugim aktivnostima ili uključivanje u već postojeće organizacije radi njihove infrastrukture i njihovih kontakata. To je primjer s mladim češkim asocijacijama koje istovremeno zastupaju pilansku i industriju papira kao i trgovanje drvom. U Norveškoj i Finskoj poduzetnici su dio udruženja koje uključuje i poduzeća za gradnju cesta i zbrinjavanje otpada. U Švedskoj i Norveškoj udruženja primarno predstavljaju visoko mehanizirane kompanije koje koriste modernu šumsku tehnologiju. U zapadnoj i srednjoj Europi udruženja su manje tehnološki orijentirana, ali zastupaju širi spektar usluga (Kastenholz 2000).

Udruženja najčešće vode volonteri i zaposlenici s nepunim radnim vremenom. Ako članstvom pokrivaju

velik dio poduzetnika, udruženja (npr. Finsko) imaju bolju infrastrukturu i više osoblja. U Velikoj Britaniji udruženje i zaposlenici se financiraju različitim projektima.

Najvažniji problemi s kojima se suočavaju, prema Kastenholzu (2000a) su:

- **Financijska situacija** – udruženja ovise o članarinama koje su ograničene već i time što sami članovi ne posluju najbolje te su izloženi rastućem pritisku cijena i konkurencije.
- **Niska razina organizacije** – udruženja s najvišom razinom organizacije (Finska, Norveška, i Nizozemska) također su i najstarija. To je ohrabrujuće za ostale većinom mlade asocijacije.
- **Odnosi s klijentima** – vlasnici i posjednici šuma kao naručitelji radova nerado prihvataju organiziranje izvođača šumskih radova.

Slika 6. <http://www.enfe.net/> web sjedište 'Europske mreže šumarskih poduzetnika'
Figure 6. <http://www.enfe.net/> website of 'European network of forest entrepreneurs'

Od usluga koje udruženja pružaju Kastenholz (2000) navodi: lobiranje, savjetovanja, tečajevi osposobljavanja i uvježbavanja, istraživanje i razvoj, uprav-

ljanje kvalitetom, sudjelovanje u kolektivnim pregovorima, osiguranje povoljnih cijena i troškova osiguranja.

RASPRAVA I ZAKLJUČCI – Discussion and conclusions

Šumske radove u Europi, kao poduzetničku aktivnost, pretežito izvode mala obiteljska poduzeća i obrti, samozaposleni sjekači, poljoprivrednici i sl. Takvi, mali izvođači uglavnom nisu u stanju financirati vlastiti razvoj i uvježbavanje zaposlenika. Često im nedostaje

zadovoljavajućih kvalifikacija i opreme, nude male nadnice, nisku razinu socijalne sigurnosti te su često kratkoga vijeka. Ako se i radi o, uvjetno rečeno, 'velikim izvođačima' oni obično samo privremeno zapošljavaju veći broj radnika na sezonskim poslovima.

Nerijetki su izvođači upitne osposobljenosti s malo ili nimalo iskustva – što čini dvojbenom kvalitetu usluge za ugovorene poslove. Većina takvih opstaje na tržištu tek radi neobjektivno niskih cijena po kojim nude svoje usluge. U mogućnosti su ih ponuditi samo izbjegavanjem zakonskih obveza vezanih uz radna prava, socijalne obveze i sigurnosne standarde angažiranih radnika. U takvim slučajevima postignuti ekonomski učinci ostvareni kroz jeftiniju proizvodnju, mogu samo naizgled biti dobri za šumarstvo.

Uz navedene nepovoljnosti ohrabrujući su primjeri dobre prakse i pozitivnih iskustava u izvođenju šumskih radova u Europi. U tom svjetlu valja promatrati programe razvoja poduzetništva u šumarstvu putem kreditnih aranžmana, subvencija, poreznih olakšica i sl., kakve provode vlade pojedinih zemalja (Njemačka). Tim poticajima investira se u opremanje te organiziranje i osposobljavanje poduzetnika, budući se oni teško odlučuju na nabavu vlastite, u pravilu skupe šumske mehanizacije. To je svakako povezano s nesigurnošću ugovaranja dugoročno značajnog obujma poslova.

U uvježbavanju i izobrazbi izvođača od posebnog su značenja programi, tečajevi i škole koji uz praktične vještine (rukovanje, održavanje strojeva i sl.) omogućavaju i stjecanje poslovnih znanja (vještine rukovođenja, odnosi s javnošću, pregovaranje, dugoročno planiranje i dr.) kao kvalifikacija neophodnih za vođenje uspješnog uslužnog posla. Kao važan rezultat izobrazbe primijećeno je da nakon provedenih tečajeva sami izvođači zahtijevaju daljnje programe kontinuirane edukacije. U tom smislu učinjene su u posljednjih pet godina u Europi izvanredne promjene i unapređenja.

Nadalje, potvrđivanjem kvalificiranosti i poslovne sposobnosti izvođača moguće je osigurati obavljanje poslova u šumarstvu na kvalitetno prihvatljivoj razini. Cjelovito potvrđivanje osigurava tržišnu prednost ovlaštenim i licenciranim izvođačima te predstavlja jamstvo za stručno i pravovremeno obavljanje radova. Stoga upravo dizajn, razvoj i provođenje potvrđivanja predstavlja značajne izazove za sve strukture šumarstva neke države. Ako su dobro oblikovani programi licenciranja predstavljaju važan doprinos gospodarenju šumama, ali i razvoju pozitivnog stava struke i najšire javnosti prema uključivanju uslužnih izvođača u djelatnost šumarstva (Francuska, V. Britanija, Nizozemska).

Povezivanjem uslužnika u različita udruženja pojavljuju se organizacije koje predstavljaju i zastupaju njihove interese te progovaraju o problemima s kojima su suočeni. Uz mnogobrojne usluge koje pružaju članovima udruženja se, držeći korak s rastućom važnošću uslužnika u gospodarenju šumama, nastoje sve više uključiti u kreiranje šumarske politike, ne samo na nacionalnoj već i europskoj razini. Osnivanje i razvijanje udruženja šumarskih uslužnika u mnogim europskim

zemljama zasigurno je važan doprinos profesionalizaciji davatelja usluga u šumarstvu.

Vidljivo je da su izvođači šumskih radova u Europi, sukladno njihovoj važnosti, predmet brojnih rasprava, savjetovanja i istraživanja. U šumarskoj znanosti i praksi Hrvatske do sada je međutim izostala obuhvatnija rasprava o uslužnim izvođačima šumskih radova. O istom je objavljeno tek nekoliko članaka i prikaza (Vondra i dr 1997, Martinić 1998, Šporčić 2003). S druge strane, razloga za istraživanjima je mnogo:

➤ **znatan broj zaposlenih u šumarskom sektoru**

Približno je 13 tisuća zaposlenika u Hrvatskoj radno ovisno o šumarstvu; "Hrvatske šume", neovisni uslužnici, sve institucije šumarstva i dr. (Vondra 1998). Uz prosječnu obitelj od 4,25 članova, Vondra (1998) pretpostavlja da od prihoda (plaće) zaposlenih u šumarstvu živi oko 55 000 građana RH.

➤ **lokacija u ruralnim područjima**

Selo je uz poljoprivredu tradicionalno naslonjeno na šumarstvo. Većina šumskih radnika potječe i živi u seoskim naseljima. Šumarstvo predstavlja značajnu mogućnost zapošljavanja i razvoja ruralnih sredina te nezanemariv izvor prihoda za lokalnu zajednicu.

➤ **natjecanje između izvođača šumskih radova**

Dovodi do selekcije i kontinuiranoga unapređenja šumskoga rada. Posljedica djelovanja tržišta uslugama su manji ukupni troškovi, veća fleksibilnost i specijalizacija izvođača radova. Negativna strana je pojava nelojalne konkurencije koja može eliminirati iz posla korektnu i kvalitetnu izvođača.

➤ **komunikacija s i između izvođača šumskih radova**

U Hrvatskoj ne postoji interesna povezanost izvođača što je pravilo u drugim zemljama gdje su oni uključeni u različita strukovna udruženja, sindikate i sl.

➤ **socio-psihološki uvjeti rada**

Značajne su posljedice brojnih nepovoljnosti glede radnog opterećenja, razine sigurnosti i socijalne zaštite kojima su izloženi uslužni izvođači i njihovi zaposlenici.

➤ **certifikacija šuma**

Za vlasnike/korisnike šuma važna je kvaliteta izvođenja šumskih radova na njihovom posjedu te odnos izvođača prema okolišu. Ispunjavanje kriterija certifikacije potrebno je bez obzira jesu li šume ili tek trebaju biti certificirane.

➤ **šumarska radna snaga**

Karakterizira je nepovoljna starosna struktura i nedostatak vještih radnika. Vondra (1998) navodi da

je pomlađivanje radnika u šumarstvu RH izostalo te predviđa skori nedostatak osposobljenih proizvodnih radnika.

➤ **proširenje Europske unije (EU)**

Šumarstvu u Europi predstoji opsežno restrukturiranje te je teško predvidjeti posljedice i njihov utjecaj na razvoj različitih segmenata šumarske politike i poduzetništva u šumarstvu.

➤ **migracije izvoditelja šumskih radova**

Pridruživanje istočno europskih zemalja EU vjerojatno će povećati migraciju za poslovima koji su u nekim zemljama nezanimljivi za domaće stanovništvo. To može dovesti do daljnjeg povećanja konkurencije u izvođenju šumskih radova i usporavanja mehaniziranja radova sve dok je dostupan jeftini živi rad.

Sve veća prisutnost uslužnih izvoditelja u hrvatskom šumarstvu neodgodivo zahtijeva razmatranje iznesenih pitanja. U zadnjem desetljeću "Hrvatske šume" u svojstvu poduzeća za gospodarenje državnim šumama u Republici Hrvatskoj u značajnoj se mjeri, pri sječi i izradi, privlačenju i prijevozu drva, ali i drugim poslovima, oslanjalo na uslužne izvoditelje šumskih radova. Pritom se vjerovalo da će tržišni mehani-

zmi dovesti do selekcije najboljih izvoditelja u smislu da će se takvi profilirati u pouzdane i kvalitetne davatelje šumarskih usluga. Međutim, dosadašnja istraživanja (Martinić 1998, Šporčić 2003) pokazuju da postojeći uslužni izvoditelji nisu ni organizirani, ni kvalificirani, ni stabilni te da su upitno kvalitetan proizvodni potencijal šumarske djelatnosti u Hrvatskoj. Jednako tako ta su istraživanja pokazala da uvjete za razvoj kvalificiranih i postojećih izvoditelja šumskih radova, ali i sam model koji će jamčiti kvalitetu njihova rada tek treba stvoriti.

Europski primjeri i iskustva pokazuju da je put ka uspješnom poduzetništvu te stručnom i kvalitetnom izvođenju radova u šumarstvu ostvariv. Pritom je neophodno imati ili razviti dobro opremljene i kvalificirane izvoditelje te osigurati povoljne socijalne i sigurnosne uvjete rada. Nužno je prepoznati važnost šumskoga rada u ruralnome razvoju i obuhvatiti razvoj poduzetništva u nacionalnim šumarskim programima i strategijama. Identifikacija i širenje pozitivnih postupaka i iskustava svakako su značajan doprinos unapređenju stanja. Napredovanje u tom smjeru je dosada bilo, a vjerojatno će i u budućnosti biti jednako izazovno, ali nažalost i nedovoljno brzo.

LITERATURA – References

- Craig, N., 2000: Managing Health and Safety in Forestry. Proceedings of 1st European Forest Entrepreneurs' Day, 16 September 2000, Celle, Germany, p. 33–37.
- Dedinger, P., 2002: France: New safety and health law reinforces regulations on forestry contracting. Forworknet Update, December 2002, p. 7.
- Geske, H., 2000: Training and education of forestry contractors. Proceedings of 1st European Forest Entrepreneurs' Day, 16 September 2000, Celle, Germany, p. 33–37.
- Gray, I., R. Nussbaum, S. Higman, S. Jennings, 2002: Involving Harvesting Contractors in Forest Certification. Study from a research project funded by United Kingdom Department for International Development for benefit of developing countries, p. 1–31. www.proforest.net (Publications).
- Grosse, W., 2000: Emergence of forest service enterprises in East German 'Länder'. *Mehanizacija šumarstva* 25 (1–2): 29–41, Zagreb.
- Jaakola, S., 2002: The situation of contract labour in Nordic countries (Report). Proceedings of 3rd European Forest Entrepreneurs' Day, 29 September, 2002, Edinburgh, Scotland, p. 5.
- Jokiluoma, H., 2002: Finland: Social sustainability of forestry, quality of work and partnership. Forworknet Update, December 2002, p. 13–14.
- Kastenholz, E., 2000: Forestry contractors associations in Europe – an overview of their organization and services. Proceedings of 1st European Forest Entrepreneurs' Day, 16 September 2000, Celle, Germany, p. 14–33.
- Kastenholz, E., 2002a: Legal and formal prerequisites to enter the forestry contracting sector in each of the European Countries. Proceedings of 3rd European Forest Entrepreneurs' Day, 29 September, 2002, Edinburgh, Scotland, p. 7.
- Kastenholz, E., 2002b: Best practices in forestry contracting. Forworknet Update, December 2002, p. 1–3.
- Koistinen, A., 1999: Forestry service entrepreneurs as producers of service. *Työtehoseuran Metsätiedote*, No. 609, 4 pp. Helsinki, Finland.
- Mäkinen, P., 1997: Success Factors for Forest Machine Entrepreneurs. *Journal of Forest Engineering* 8 (2): 27–37. Fredericton, Canada.
- Martinić, I., T. Krema, 1997: Poduzetnici u šumskim djelatnostima u dva francuska departmana. *Mehanizacija šumarstva* 22 (1), str. 66, Zagreb.

- Martinić, I., 1998: Stanje i razvoj izvođenja šumskih radova u Hrvatskoj neovisnim poduzetnicima. *Mehanizacija šumarstva* 23 (1): 7–15, Zagreb.
- Nussbaum, R., 2002: Contractors and Forest Certification. *Forworknet Update*, December 2002, p. 3–4.
- Salakari, H., 2002: Success factors in cut-to-length harvester and forwarder operator training. Experiences from Finland. *Forworknet Update*, December 2002, p. 16.
- Šporčić, M., A. Sabo, 2002: Ozljeđivanje radnika u hrvatskom šumarstvu tijekom razdoblja 1991–2000. *Šumarski list* 126 (5–6): 261–271, Zagreb.
- Šporčić, M., 2003: Uspostava modela potvrđivanja izvoditelja šumskih radova. Magistarski rad, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 1–100 + VII.
- Vondra, V., I. Martinić, M. Zdjelar, 1997: Procjena uzroka nerazvijenosti privatnog poduzetništva u šumskom gospodarstvu Hrvatske. *Studija*, Zavod za istraživanja u šumarstvu, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 1–14, Zagreb.
- Vondra, V., 1998: Promišljanje šumskih radnika o vlastitoj profesiji. *Mehanizacija šumarstva* 23 (3–4): 101–129, Zagreb.

SUMMARY: This paper shows some characteristics of entrepreneurship in providing forest services in Europe. Surveys, based on the research of available sources, involve the following: characteristics of entrepreneurs and their associations, training and educational programmes, conditions of safety and health protection, impact of forest certification on entrepreneurship, and conditions and restrictions in providing forestry services. The insight into the mentioned aspects of entrepreneurship is a contribution to understanding the conditions of providing forest services in Europe. The selected models and experiences are positive examples in considering the role and significance of forest contractors and upgrading entrepreneurship in forestry. The arguments for the need of more comprehensive research of entrepreneurship in the Croatian forestry are also discussed in this paper.

Key words: forestry, forestry operation, entrepreneurship, Europe